

Informatizarea activității Securității în deceniul al optulea. Studiu de caz: rețeaua informativă

Luminița Banu

O preocupare esențială a organelor de securitate consta în păstrarea unei evidențe riguroase a „armei de bază”: rețeaua informativă. Pe lângă fișele tip de evidență și pe lângă dosarele de rețea¹ și mapele anexe (ce cuprindeau notele informative furnizate de informator), progresele înregistrate în domeniul informaticii în anii '60 au permis apelarea la metode de evidență și prelucrare automată a datelor, înființându-se, în cadrul Centrului de Informatică și Documentare al Ministerului de Interne (C.I.D.), „Unitatea de Prelucrarea Automată a Datelor”.

Pentru eficientizarea muncii de transpunere în format electronic a datelor privind rețeaua informativă (și nu numai!), C.I.D.-ul a elaborat în 1973 un set de „Instrucțiuni culegere date și informații Rețea Informativă”². Parcurgerea acestor instrucțiuni permite, pe lângă o imagine a stadiului în care se afla prelucrarea automată a datelor, conturarea complexității activității de recrutare și utilizare a informatorilor.

Pentru obținerea unei evidențe automatizate, toate inspectoratele județene de securitate au primit ordin ca, pe baza datelor din dosarele de rețea, să întocmească două formulare: un formular intermediar cu date în clar și un formular intermediar cu date codificate – tip R2.

¹ În anumite perioade din existența Securității, dosarul de rețea s-a numit „dosar personal”. Acesta „cuprindea, în capitole distincte, totalitatea materialelor care au stat la baza recrutării unui informator, precum și cele obținute despre el pe timpul activității desfășurate. El se forma treptat, odată cu punctarea candidatului, adăugându-se mereu piese care trebuiau să susțină utilitatea și calitățile sale, inclusiv rezultatul verificărilor. (...) Dosarul mai cuprindea o evidență a recompenselor (chitanțele banilor primiți sau bonurile cadourilor). La încetarea legăturii se făcea un raport justificativ (deconspirare, trădare, lipsa posibilităților, deces), iar dosarul personal se numerota și se sigila, după care se trimitea la arhiva centrală” – Radu Cristescu, *Spionajul și contraspionajul pe înțelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete*, București, Editura Evenimentul Românesc, p. 52-53

² Centrul de Informatică și Documentare, *Instrucțiuni culegere date și informații. Rețea informativă*, [București], Ministerul de Interne, 1973, 52 p.

După introducerea persoanelor din evidența rețelei informative în fișierele sistemului automat al C.I.D.-ului, fiecare unitate teritorială a Securității primea lista cu toate datele despre persoanele „încărcate” în sistem. Fiecărei persoane, calculatorul îi atribuia o „secvență”, adică un număr format din șase cifre. Acest număr era trecut ulterior pe fișele „model 1” din sistemul de evidență manuală (cartotecă) al rețelei informative.

Fișa tip alcătuită pentru C.I.D. conținea următoarele date, structurate pe cartele:

Cartela 1: Nume și prenume (cu încă două rubrici pentru eventualele nume purtate anterior).

Cartela 2: Prenumele tatălui, prenumele mamei, locul nașterii, data nașterii, sexul, naționalitatea, cetățenia, antecedente politice, antecedente penale, studii, grupa de profesie, limbi străine cunoscute, data introducerii în rețea.

Cartela 3: unitatea care l-a recrutat, categoria, problema în care lucrează, semnalmente fizice-morale, baza de recrutare, modul de introducere în rețea, mediul în care lucrează, numărul dosarului personal, numărul dosarului de arhivă.

Cartela 4: Domiciliul actual – județ, localitate, strada, nr., bl., sc., ap., locul de muncă, unitatea care îl are în legătură (direcția/județul, serviciul, biroul), profesia.

Fiecărui câmp de date îi corespundea un cod numeric. Astfel, pentru **locul nașterii**, câmpul de date avea opt cifre: primele două reprezentau codul județului, cea de-a treia cifră semnifica tipul localității (1 pentru municipiu, 2 pentru oraș, 3 pentru localitate, 4 pentru comună subordonată, 5 pentru comună, 6 pentru sat și 7 pentru sector). Pentru o persoană născută în comuna Albac, județul Alba, câmpul respectiv arăta astfel 01500096.

Data nașterii era codificată într-un câmp ce conținea șapte cifre: primele trei reprezentau ultimele trei cifre ale anului, următoarele două luna și ultimele două ziua: 9330212, pentru o persoană născută în 12 februarie 1933.

Apartenența politică era codificată printr-o singură cifră: 2, pentru „membru U.T.C.”, 3, pentru „neîncadrat”, 4, pentru „exclus P.C.R.”, 5, pentru „exclus U.T.C.”

Câmpul **antecedente politice** era codificat tot printr-o singură cifră, după cum urmează:

- 1 – „Foști legionari”
- 2 – „Foști membri ai altor organizații cu caracter fascist-naționalist”
- 3 – „Foști membri ai P.N.L. și P.N.Ț.”

4 – „Alte categorii de antecedente”

Aceste coduri pun în evidență și principalele „culpe” ale unei persoane în ochii Securității: principalul păcat era considerat a fi apartenența trecută la mișcarea legionară sau la partidele tradiționale.

Antecedentele penale erau codificate prin două cifre și relevă, de asemenea, o diversitate de antecedente: pentru sistematizare erau grupate în patru clase: antecedente penale contra securității statului, antecedente de drept comun, antecedente penale contra securității statului și de drept comun și cea de-a patra clasă includea două categorii: 41 - „avertizat” și 42 - „pus în discuție publică”. Pentru exemplificarea codificării antecedentelor, vom reda codurile primei clase:

- 10 – Antecedente penale contra securității statului
- 11 - Antecedente penale contra securității statului cu o condamnare
- 12 - Antecedente penale contra securității statului cu două condamnări
- 13 - Antecedente penale contra securității statului cu trei condamnări
- 14 - Antecedente penale contra securității statului cu mai multe condamnări
- 15 - Antecedente penale contra securității statului și pus în discuție publică
- 16 - Antecedente penale contra securității statului și avertizat

Pentru celelalte două clase, codurile aveau aceeași structură, cu diferența că prima cifră era 2, respectiv 3.

Studiile erau codificate printr-o singură cifră și mergeau de la 1 – școala elementară (generală), până la 7 – învățământul postuniversitar.

Profesiile erau grupate în 18 categorii, reprezentate prin coduri de două cifre:

- 01 – oameni de știință
- 02 – intelectuali (cu diplomă de studii superioare)
- 03 – învățători
- 04 – preoți
- 05 – tehnicieni și maiștri
- 06 – funcționari
- 07 – muncitori
- 08 – țărani
- 09 – studenți
- 10 – elevi
- 11 – ofițeri

- 12 – subofițeri
- 13 – militari în termen
- 14 – pensionari
- 15 – personal ambasade
- 90 – specialiști străini
- 91 – comercianți străini
- 99 – alte profesii

Cunoașterea limbilor străine era luată în calcul în acțiunea de codificare. Securitatea a optat pentru înscrierea în fișe a maxim cinci limbi străine. Din acest motiv, câmpul rezervat acestei rubrici putea cuprinde maxim 11 cifre: prima cifră reprezenta numărul de limbi străine cunoscute, urmată de grupuri de câte două cifre pentru fiecare limbă. De exemplu, un informator care cunoștea engleza și franceza figura într-o astfel de fișă cu codul 21926, unde 2 reprezintă numărul de limbi străine, 19 – codul limbii engleze și 26 – codul limbii franceze.

Interesant de remarcat meticulozitatea organelor de securitate care luaseră în calcul inclusiv posibilitatea ca un informator să stăpânească limbi precum eschimosă (!), cod 20, esperanto – cod 21, catalana – cod 12, malgașa – cod 49 sau khmera (cambodgiana) – cod 41.

O informație importantă în activitatea de deconspirare a Securității ca poliție politică, precum și a informatorilor care au desfășurat activități de poliție politică este reprezentată de **unitatea de securitate care a efectuat recrutarea**. Această informație se regăsește în fișele informatorilor sub forma unui câmp de opt cifre: Direcția (județul), Serviciul, Secția și Biroul erau, fiecare, codificate prin două cifre.

Inspectoratele județene erau codificate în ordine alfabetică, de la 01 – I.J. Alba, până la 39 – I.J. Vrancea. Printre alte structuri care efectuau recrutări de informatori se numărau Inspectoratul General al Miliției (cod – 42), Procuratura (cod – 44), Direcția Generală a Penitenciarelor (cod – 69), Serviciul C.I. – Armata a II-a București (89), Serviciul C.I. Armata a III-a Cluj (90).

Pentru **categoria rețelei** se folosea un cod numeric format dintr-o singură cifră: 1 – pentru informatori, 2 – rezidenți, 3 – colaboratori, 4 – gazde case de întâlniri, 5 – case conspirative.

Relevantă pentru activitatea informatorului este și **problema** (obiectivul) în care lucrează. Aceste „probleme” erau grupate după structura principalelor direcții din Securitate și erau codificate prin trei cifre.

Astfel „**Informațiile interne**” (cod 100) erau defalcate în „problema legionară” (101), „foști condamnați fără antecedente politice” (102), „P.N.Ț.” (103), „P.N.L.” (104), „alte partide burgheze” (105), „culte” (106), „secte” (107), „învățământ” (108), „foste partide și organizații fasciste” (109), „aparatură de represiune” (110), „elemente naționalist-șovine și iredentiste” (111), „artă” (112), „cultură” (113), „știință” (114), „sănătate” (115), „diverse” (116).

„**Contrainformațiile economice**” (cod 200) erau structurate după cum urmează: „industria de apărare” (201), „energie nucleară” (202), „industria chimică” (203), „industria energiei electrice” (204), „construcții de mașini” (205), „metalurgie” (206), „mine, petrol, geologie” (207), „construcții industriale” (208), „industria materialelor de construcții” (209), „industria alimentară” (210), „industria ușoară” (211), „industria lemnului” (212), „agricultura și silvicultura” (213), „transport feroviar” (214), „transport aerian” (215), „transport naval” (216), „transport rutier” (217), „telecomunicații” (218), „finanțe, bănci” (219), „Ministerul Muncii” (220), „Comitetul de Stat al Planificării” (221), „Comerțul exterior” (222), „învățământ” (223), „Ministerul aprovizionării tehnico-materiale și gospodăririi fondurilor fixe” (224), „UCECOM” (225), „comerț interior” (226), „cooperativa” (226), „cercetare” (228), „industria de medicamente” (229).

„**Contrainformațiile militare**” (cod 300) aveau următoarea structură: „Marele Stat Major” (301), „Comandamentul Infanteriei și Tancurilor” (402), „Comandamentul Apărării Antiaeriene a Teritoriului” (403), „Comandamentul Marinei Militare” (404), „Comandamentul trupelor de grăniceri și unităților de frontieră” (405), „Comandamentul de arme și armate” (406), „Depozite de armament și muniții” (407), „Instituții de proiectări și cercetări militare” (408), „Locuri de detenție” (409).

După cum se poate lesne observa, nu exista, practic, nici un domeniu al vieții economice, politice, culturale sau militare din România care să nu fie „împănătat” cu informatorii Securității, ceea ce explică aura de omnisciență de care se bucura instituția.

Foarte interesant de semnalat este și faptul că până și „**semnalmentele fizico-morale**” ale informatorilor erau codificate. Astfel, informatorul desemnat prin codul 060108181012 era un tip blond (cod 06), înalt (cod 01), timid (cod 08), pasionat de filatelie (cod 18), inteligent (cod 10), dar bețiv (cod 12). Pentru a ne face o idee asupra diversității trăsăturilor de caracter prin care erau descriși informatorii vom

spune că existau coduri și pentru „curajos”, „sociabil”, „prezentabil”, „palavragiu”, „pasionat pescar”, „pasionat golf” (!), „pasionat spectacole” ș.a.m.d.

„**Baza de recrutare**”, adică, mai precis, modul în care fusese recrutată respectiva persoană, avea un cod numeric de o singură cifră: 1 – „sentimente patriotice”, 2 – „cointeresare materială”, 3 – „material compromițător”, 4 – „cointeresare materială și material compromițător”.

Pentru „**modul de introducere în rețea**” erau prevăzute patru posibilități („nou recrutat”, „reactivizat”, „primit de la alt organ”, „provenit din altă categorie”), codificate de 1 la 4.

Pentru **codificarea domiciliului** informatorilor existau elaborate nomenclatoare pentru localități și pentru străzi. Astfel persoana care avea domiciliul 1895158880135, locuia de fapt în București (cod 18951), str. Licurici (cod 58880), nr. 135. De asemenea, existau nomenclatorul „Instituții” și nomenclatorul „Profesii”.

Un ultim aspect care merită evidențiat se referă la modul în care informatorul putea părăsi rețeaua, codificate în câmpul „Motivele încetării legăturii”: „trădat legătura”, „refuz de colaborare”, „desconspirat”, „dezinformare – nesinceritate”, „provocare”, „nu are calități (necorespunzător)”, „nu are posibilități”, „emigrat din țară”, „rămas ilegal în străinătate (plecat în interes de stat sau obștesc)”, „rămas ilegal în străinătate (plecat ca turist, vizitator)”, „motive de sănătate”, „decedați”, „reținuți de organele de miliție”, „reținut de organele de securitate”, „plecat din obiectiv”, „mutat în altă localitate”. După cum se observă, existau o multitudine de posibilități de eschivare în fața solicitărilor Securității. Cu alte cuvinte, afirmațiile celor dovediți în ultimii ani, potrivit cărora „era imposibil să nu colaborezi cu Securitatea” se dovedesc caduce.

O altă concluzie care se desprinde din studiul instrucțiunilor referitoare la „activitatea de analiză, programare, implementare și întreținere în exploatare a aplicațiilor cu prelucrarea automată a datelor” este aceea că activitatea de înnoire și selectare a cadrelor de securitate din rândul absolvenților de învățământ superior, demarată la începutul anilor '60, începuse să dea roade. Ofițerul de securitate nu mai era doar o brută în uniformă, pornită să lichideze cu orice preț „dușmanii poporului”, ci, în numeroase cazuri, avea temeinice studii universitare și post-universitare, era la curent cu ultimele noutăți științifice în plan mondial (având un acces preferențial la publicații de specialitate) și reușise, nu de puține ori, să transfere „revoluția tehnico-științifică” din discursurile de partid în activitatea sa cotidiană.

Așa cum susțin și diverși memorialiști, documentele din arhive arată că, la începutul deceniului al optulea, Securitatea a antamat o colaborare cu cea mai prestigioasă firmă a momentului în domeniul informatic: „International Business Machines Corporation”, binecunoscută publicului larg sub sigla I.B.M. Chiar unele formulare utilizate în activitatea de prelucrare a datelor (cu rubrici în limba engleză) purtau sigla I.B.M. și mențiunea „printed in U.S.A.”. Limbajele utilizate erau cele „în vogă” la momentul respectiv: *Assembler, Cobol, Fortran*.

Această preocupare, justificată, de a moderniza bazele de date, era comună tuturor serviciilor secrete și polițiilor din întreaga lume civilizată la acel moment. Totuși, se impune o precizare: dacă informatizarea cartotecilor de evidență a persoanelor suspecte, a celor deja condamnate pentru diverse infracțiuni sau a celor aflate în urmărire informativă pentru diverse suspiciuni era perfect justificată, nu același lucru se poate spune despre centralizarea și informatizarea datelor referitoare la rețeaua informativă.

De altfel, în tradiția activității informative a serviciilor de informații românești de până la al doilea război mondial nu a existat practica întocmirii de dosare ale informatorilor (celebrele dosare rețea ale Securității). Ofițerul care recruta un informator îi întocmea cel mult o fișă în care era trecut doar numele conspirativ pe care i-l atribuiseră respectivei persoane. În felul acesta, respectivul ofițer era singurul care cunoștea adevărata identitate a informatorilor, asigurând o deplină conspirativitate și oferindu-i informatorului un sentiment de securitate ce-l putea motiva în furnizarea informațiilor oricât de sensibile.

Odată cu adoptarea modelului sovietic de organizare a activității informative, a fost preluat și sistemul întocmirii dosarului de rețea în care erau adunate materialele de verificare prealabilă a persoanei ce urma a fi recrutată ca informator, o fișă biografică, angajamentul de colaborare, raportul asupra modului în care a fost recrutat, rapoarte periodice ale ofițerului de legătură privind „randamentul” informatorului, raportul cu propunerea de scoatere din rețea. Ba, mai mult, notele informative, cele mai multe în original, erau grupate în așa-numita „mapă anexă”, care, în anumite perioade, se distrugea, rămânând însă notele trimise în copie, spre exploatare, către diverse birouri și servicii ale Securității.

Acest sistem de evidență permitea unei eventuale „cârțițe” accesul la identitatea reală a informatorilor, o adevărată catastrofă în munca informativă.

Centralizarea, prin informatizare, a datelor privind rețeaua informativă sporea în proporție geometrică acest risc.

Faptul că acest risc nu era doar unul teoretic a fost demonstrat de evoluția Securității în deceniul al optulea. Mai precis, este vorba de defecțiunea lui Pacea în vara anului 1978, care a dus practic la lichidarea rețelei externe de informatori și la retragerea precipitată din exterior a ofițerilor „ilegali” (deplin acoperiți), supranumiți și „fantomă”. Potrivit mărturiilor ofițerului de contrainformații Neagu Cosma:

„În anul 1967, când ministru de interne a devenit Ion Stănescu, un om energetic, hotărât să facă treabă bună, întrezăream ceva speranțe în a pune ordine între D.I.E. și celelalte unități ale D.S.S., eliminând regimul privilegiat acordat primei în raport cu celelalte. Erau multe fapte care arătau că D.I.E. se suprapunea competențelor celorlalte unități, racolându-le cei mai capabili ofițeri și cei mai buni și mai productivi agenți. **Avea acces la unitatea de evidență operativă a Securității, inclusiv la evidența rețelei informative** (subl. ns. – L.B.), ceea ce însemna încălcarea, cu consecințe incalculabile, a celor mai elementare norme ale muncii specifice”³.

Speranța lui Cosma s-a dovedit neîntemeiată, șefii D.I.E. păstrându-și ascendentul asupra conducerii ministerului și reușind chiar preluarea controlului asupra sectorului de contrainformații externe. Ca urmare, în momentul dezertării, generalul Ion Mihai Pacepa a luat cu el o imensă cantitate de date despre rețeaua românească de spionaj. Așa cum susține un fost ofițer de informații, în perioada dinaintea defecțiunii, Pacepa:

„Sub pretextul că are mult de lucru, se închidea în biroul său și cerea să nu fie deranjat de nimeni. Ca adjunct al șefului D.I.E., Pacepa beneficia de un cabinet dotat cu un terminal al calculatorului (computerului) instalat în sediul central al departamentului și care deținea în memoria toate datele și informațiile care prezentau importanță pentru spionajul românesc.

Singur și nestingherit de nimeni, Pacepa a programat terminalul calculatorului să-i imprime pe hârtie o parte din datele și informațiile stocate în memoria electronică. Ascultător, calculatorul i-a onorat comanda, punând la dispoziția generalului mii de pagini cu date privind rețeaua externă a D.I.E.

La deschiderea ușii cabinetului generalului fugar, după ce acesta trecuse deja Atlanticul, s-au găsit dublurile fișelor de calculator plecate în voiaj, însoțite de

³ Neagu Cosma, *Cum a fost posibil? Cârțița Pacepa*, București, Editura Paco, f. a. , p. 42

generalul trădător în periplul său american. S-a constatat că, prin acțiunea sa vizavi de calculator, Pacepa devalizase banca de date și informații secrete a departamentului. Având valiza plină cu asemenea fișe, generalul a avut ce prezenta timp de trei ani colegilor săi de la C.I.A., fiecare fișă de calculator putând fi detaliată în zeci sau sute de pagini de către cel care fusese până atunci al doilea în ierarhia spionajului românesc”⁴.

Iată, așadar, că informatizarea evidenței rețelei operative se dovedea a fi o armă cu două tăișuri. Totuși, regimul comunist, caracterizat de dorința de a ști TOTUL despre viața cetățenilor pe care îi guverna, nu a renunțat la practica întocmirii de dosare de rețea până la prăbușirea sa în decembrie 1989.

Acest obiectiv era, de altfel, intuit de unii din slujitorii sistemului. Astfel Belu Zilber își amintește că unul din anchetatorii săi, pe nume Mișu (Mișu Dulgheru?), îi confiase în timpul lungilor anchete „planul de perspectivă al securiștilor”:

„Mai întâi, stârpirea contrarevoluționarilor, spionilor și trădătorilor, apoi formarea unui dosar complet pentru fiecare locuitor. După ce această operă ar fi fost încheiată, urma educația politico-ideologică a întregii populații. Ascultam halucinat visul unui securist. (...) Vedeam orașul dosarelor, cu blocuri înalte străjuite de oameni înarmați, cu nesfârșite săli [și] rafturi pline cu dosare pe vârste, profesioni, națiuni, totul ordonat după sistemul zecimal, și imensa catedrală din mijlocul orașului, cu Mișu la amvon, predicând transfigurat mulțimii nesfârșite de credincioși cu dosare”⁵.

Această posibilitate, a întocmirii unui dosar pentru fiecare locuitor, nu mai apărea așa de utopică în anii '70, grație progreselor ciberneticii. Perspectiva unui control desăvârșit era atât de seducătoare încât fonduri importante au fost alocate dezvoltării acestor baze de date. În ce privește „nesfârșitele săli” pline cu dosare, ele au putut fi condensate în valiza unui general fugar, iar astăzi ar putea fi purtate în dispozitive mai mici decât o banală brichetă!

Așa cum observa același Belu Zilber, „prima mare industrie socialistă a fost aceea a producției de dosare. (...) Noua industrie are o armată de lucrători, informatorii. Apoi un utilaj electronic ultramodern (microfoane, magnetofone etc),

⁴ Gh. Ionescu Olbojan, *Fantomele lui Pacepa*, București, Editura Corida, 1993, p. 33

⁵ Andrei Șerbulescu, *Monarhia de drept dialectic. A doua versiune a memoriilor lui Belu Zilber*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 133-134

plus o armată de dactilografe cu mașini de scris. Fără toate acestea, socialismul n-ar fi putut supraviețui”⁶. Am putea adăuga, că nici adăugarea creierelor cibernetice în panoplia aparatelor de represiune comuniste nu a ajutat, totuși, perpetuarea la nesfârșit a „socialismului”. Nu ne rămâne decât să sperăm că visul creării unui dosar pentru fiecare om să nu fie reluat de o minte bolnavă, indiferent dacă acest dosar s-ar numi „dosar de rețea”, „dosar personal” sau, mai impersonal”, doar *file*.

Publicat în „Cetatea Bihariei”, Oradea, Seria a II-a, nr. 1/2007, pp. 136-144

⁶ *Ibidem*, p. 136